

Marx op zijn kop

Wat is de taak van sociologen op deze wereld? Ik kwam op deze zwaarmoedige gedachte toen ik de elfde stelling van Marx over Feuerbach (1844) weer las die zegt dat filosofen tot nu toe de wereld slechts op verschillende manieren hebben geïnterpreteerd, maar dat het erop aankomt deze te veranderen. Voor de eenentwintigste eeuw kunnen we filosofen probleemloos door sociologen vervangen. Als we het hegeliaanse ‘interpreteren’ ook nog vervangen door ‘onderzoeken’ dan luidt een eigentijdse versie: tot nu toe hebben sociologen de wereld slechts op verschillende manieren onderzocht, maar waar het op aankomt is die te veranderen. Maar is dat de taak van sociologen? Actuele discussies over integratie bieden een illustratie van dit dilemma.

“De integratie is mislukt,” liet Zalm zich ontvallen tijdens de laatste verkiezingsronde voor de Tweede Kamer. Is de integratie mislukt omdat sommige Engelse of Amerikaanse allochtonen (conform de CBS-definitie) in Nederland ook na lange tijd nog steeds zeer beroerd Nederlands spreken? Of: wie bepaalt eigenlijk wat integratie is en voor wie het al of niet geldt. Neem die economisch succesrijke Turkse familie in Amsterdam, bestaande uit drie generaties. De grootmoeders zullen ongetwijfeld veel slechter Nederlands spreken dan hun dochters of zonen, en zeker dan hun in Nederland geboren kleinkinderen. Op de groepsfoto in Het Parool (1 febr. 2003) dragen alleen de twee grootmoeders een hoofddoekje, de familie oogt niet volgens de laatste Nederlandse mode, dus helemaal geïntegreerd is ze nog niet, maar wat zou hier mislukt zijn, vroeg ik me af. Die uitspraak over het mislukken van de integratie roept de vraag op of Zalm en zijn medewerkers ooit sociaal-wetenschappelijk onderzoek over dit onderwerp hebben gelezen. Want uit de enorme literatuur over minderheden in Nederland had hij zowel positieve als negatieve aanwijzingen over het succes van integratie kunnen distilleren. Enige historische kennis en een besef van langetermijntontwikkelingen zou ook geen kwaad hebben gekund.

De komst van grote groepen allochtone echtgenotes en kinderen in het kader van gezinsherenigingen in de jaren zeventig had als gevolg dat de desbetreffende gemeenschappen zich sterk naar binnen gingen richten. Het aarzelend begonnen integratieproces tussen autochtone en allochtone buurtbewoners kwam tot stilstand. Dit proces verliep niet veel anders dan dat in het Nederlands-Indië van de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw toen met de komst van aanzienlijke aantallen Hollandse vrouwen de persoonlijke relaties met de inheemse bevolking, zeker in de grote steden, vrijwel werden afgesneden en er een gesloten Hollandse gemeenschap ontstond. We hadden het dus kunnen zien aankomen. Een andere historische parallel is te vinden in een studie over Duitse immigranten in Utrecht in de negentiende eeuw (Schrover 2002) die duidelijk maakt dat zelfs deze migranten enige generaties nodig hadden om zich aan de Nederlandse samenleving aan te passen.

Contemporaine allochtonen zijn natuurlijk het meest onderzocht. Zo is de criminaliteit van sommige Marokkaanse jongens al een aantal jaren geleden grondig bestudeerd door Van Gemert (1998) en dezelfde onderzoeker heeft recent laten zien dat het slechts om kleine groepen

jes gaat. De prachtige studie van Bovenkerk en anderen, *Vreemd volk, gemengde gevoelens*, signaleerde al in 1985 problemen tussen diverse groepen buurtbewoners, gezien vanuit het gevestigden-buitenstaanders perspectief van Elias, maar bood tevens verstandige relativeringen van de ook toen al gevreesde etnisch geïnspireerde gewelddadigheden in achterstandswijken. Inmiddels zijn de tweede en derde generatie migranten druk aan de slag om hun plaats in de Nederlandse samenleving te vinden. Dat gaat niet altijd op een manier die Nederlanders bevalt en het zal van iedereen nog veel geduld vergen, en geduld is niet de meest opvallende eigenschap van politici.

Maar door politici onwetendheid te verwijten zijn we er niet en zelfgenoegzaamheid is geheel misplaatst. De Nederlandse samenleving ondergaat het grootste sociale experiment sinds mensenheugenis, namelijk het inpassen van grote groepen migranten van wie de cultuur en godsdienst sterk afwijkt van wat we in West-Europa gewend zijn. Inmiddels verdienen veel sociologen en antropologen een aardige boterham – om het platvloers te formuleren – aan onderzoek naar minderheden. De kernvraag is waarom deze onderzoekers met hun kennis over integratie in het openbare debat slechts een betrekkelijk marginale rol spelen. Redenen zijn wel te bedenken: de wetenschap heeft een eigen agenda of het is nutteloos politici te corrigeren want die zeggen toch maar wat. Geheel waar natuurlijk, maar toch. Daarom terug naar Marx.

Het liefst zou ik de geciteerde stelling van Marx willen omdraaien. Dus: sociologen hebben tot nu de wereld slechts op verschillende manieren veranderd, maar waar het op aankomt is die te onderzoeken. De tijd dat sociologen een bijdrage aan de wereldrevolutie wilden leveren, ligt gelukkig ver achter ons. Maar het geloof in de maakbaarheid van de samenleving blijft hardnekkig, evenals het geloof van sommigen dat sociologie daar rechtstreeks aan kan bijdragen. Ik voel er meer voor ons tot kwalitatief hoogstaand onderzoek naar veranderingen in de Nederlandse samenleving te beperken. De kwaliteit van Nederlands sociaal-wetenschappelijk onderzoek is hoog, maar dat staat of valt bij de mate waarin dit bekend en toegankelijk wordt gemaakt, en als relevant wordt ervaren in onze samenleving. Het zou niet goed zijn als we dit aspect van het sociaal-wetenschappelijke bedrijf uit het oog verliezen en ons zouden terugtrekken in wetenschappelijke publicaties voor (internationale) vakbroeders of nota voor nationale beleidsambtenaren. Door mee te doen aan het openbaar debat zouden sociologen als deskundigen wellicht alsnog de wereld kunnen veranderen.

H. Schijf